

Yoksulluk İle Mücadelede Sosyal Politikaların Etkinliđi: Türkiye Özelinde Bir Deđerlendirme

Emrullah Tekin¹

Başvuru/Received: 17/17/2023

Yayın/Online Published: 20/10/2023

Kabul/Accepted: 05/10/2023

Özet

İnsanlık tarihi kadar eskilere dayanan yoksulluk sorununun sanayileşme ile birlikte daha da görünür hal alması, devletlerin bu soruna ilişkin politikalar üretmesine sebep olmuştur. Zira görünür hale gelen yoksulluk devletler ve/veya egemen -burjuva- sınıfı için bir tehdit unsuru oluşturmaktaydı. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan sorunlarla mücadele için devletlerin oluşturduğu ve uyguladıkları politikaların bir bütünü olarak nitelendirilecek sosyal politikalar, yoksulluk sorununu da kapsamaktadır. Ancak devletlerin uyguladıkları sosyal politikalara rağmen yoksulluk sorunu çözümlenememiştir. Yoksulluk sorunu, bugün dünya nüfusunun büyük bir çoğunluğunu içine alan bir görüntü oluşturmaktadır. Buradan hareketle çalışmamız yoksulluk sorununa yönelik oluşturulan sosyal politikaların etkinliği üzerine bir değerlendirme niteliği taşımaktadır

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, sosyal politika

JEL Sınıflandırması: O17, I3

The Effectiveness of Social Policies in Fighting Against Povety: An Evaluation Specific to Turkey

Abstract

The fact that the problem of poverty, which dates back to as old as human history, has become more visible with industrialization, has caused states to produce policies regarding this problem. Because the poverty that became visible posed a threat to the states and/or the ruling - bourgeois - class. Social policies, which can be described as a whole of the policies created and implemented by the states in order to combat the problems that arise with industrialization, also include the problem of poverty. However, despite the social policies implemented by the states, the problem of poverty has not been resolved. The problem of poverty creates an image that encompasses the majority of the world's population today. From this point of view, our study is an evaluation on the effectiveness of social policies created for the problem of poverty.

Keywords: Povety, social policy

JEL Classification: O17, I3

¹Öğr. Gör. Emrullah Tekin, Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi, etekin@bandirma.edu.tr

1. Giriş

Hayatın idame ettirilmesi için ihtiyaç duyulan ve yalnızca fizyolojik olmayıp, sosyal, kültürel unsurları da barındıran durumlardan yoksun olmak şeklinde tanımlanması mümkün olan yoksulluk sorunu insanlığın var olduğu ilk dönemlere kadar eskiye dayanmaktadır. Ancak söz konusu olan bu sorun sanayi devrimi ile birlikte kitlesel bir görüntüye sahip olmuştur. Sanayileşme ile birlikte üretim araçlarının el değiştirmesi, üretim yapısının yeni bir biçim kazanması ve değişikliklerin bir çıktısı olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara göçlerin yaşanması bazı kimseleri -gelir açısından- üst seviyelere taşıırken çok büyük bir halk kitlesini alt seviyelere çekmiştir. Bu durum ise yoksulluğun bir nedeni ve aynı zamanda bir sonucu olarak bu dönemden sonra kendini tekrarlayarak devam etmiştir.

Sanayileşme ile birlikte yaşanan yoksulluk ve yoksulluk gibi kişilerin yaşamlarını ciddi anlamda olumsuz etkileyen sorunlar karşısında devletler çözüm yolu arayışlarına girişmiştir. Bu arayışların bir tezahürü olarak nitelendirilecek ve olumsuzlukları gidermek maksadını taşıyan politika uygulamaları, sosyal politika olarak adlandırılmıştır.

Sosyal politikalar sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan sorunların giderilmesi için devletler tarafından uygulanan politikalardır. Bu sebeple sanayi devriminin ilk dönemlerde işçi ve işveren sorunlarına odaklanmıştır. Ancak sanayileşmenin hız kazanması, toplumsal yapıyı farklı şekillerde etkilemesi ile farklı sorunlara da neden olması, devletlerin uygulamak durumunda kaldıkları politikalarının etki alanlarını genişlemesini beraberinde getirmiştir. Bu da uygulamalar dar ve geniş anlamlara gelecek ve işçileri ve işçilerle birlikte çeşitli sosyal grupları kapsayacak sosyal politikaları doğurmuştur.

Sanayileşme öncesi yoksulluk, devletler ve/veya egemen sınıflar -burjuva kesimi- için bir tehdit unsuru oluşturan boyutlarda olmadığı için devletler tarafından kontrol altına alınması ve mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak görülmemiş; kilise veya vakıflar ve bazen yoksul kişilerin yakınları, komşuları tarafından giderilmeye çalışılan bir problem olarak karımıza çıkmaktadır. Ancak sanayileşme ile birlikte yoksulluğun bir tehdit unsuru haline alması devletler tarafından mücadele edilmesi gereken ve bu sebeple sosyal politika aracı ile müdahale edilen bir soruna dönüşmüştür.

Osmanlı Devleti'nde sanayileşmeye yönelik adımlarının geç atılması işçi sınıfının geç oluşmasını ve buna bağlı olarak da yoksulluğun kitleselleşmesini; tabii olarak yoksullukla mücadele edilecek sosyal politikaların da geç ortaya çıkmasını doğurmuştur. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde sosyal politikalara yönelik ilk emareler Mecelle' de görülse de esas politikaların oluşturulması 20. yüzyılın ilk dönemlerine rastlamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte sosyal politikalar devletin uyguladığı politikalara uygun olarak, sosyal yapının inşası çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bu durum, sosyal politikalar içerisinde yoksulluğa ilişkin politikaların sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Büyük Buhran ve II. Paylaşım Savaşı sonrası dünya, Keynesyen ekonomik anlayışını benimsemiş, Türkiye de bu paralelde konumlanmıştır. Sosyal politikalar için olumlu gelişmelerin yaşandığı bu dönemde yoksulluğa ilişkin ciddi politikalar geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Ancak 1974 petrol krizi ve sonrasında dünyanın neo-liberal ekonomik anlayışını

benimsemesi sosyal politikaların gerilemesine yoksulluğun artmasına neden olmuştur.

Günümüzde ise gerek devletler gerekse uluslararası kuruluşların yoksullukla mücadelede sosyal politikalar geliştirdikleri ve uyguladıkları bilinmektedir. Buna rağmen yoksulluk sorunu artarak devam etmektedir. Bu durum ise yoksulluk sorununa yönelik uygulanan sosyal politikaların yoksulluğu ortadan kaldırmayı mı yoksa yoksulluğun sürekliliğini sağlamayı mı amaçladığı sorusunu sordurmaktadır

2. Yoksulluk Olgusu

İnsanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olan yoksulluk olgusu tıpkı sosyal bilimlerdeki diğer kavram ve/veya olgular gibi üzerinde hemfikir olunan bir tanımlamaya sahip değildir. Yoksulluğu ele alan kişilerin kendilerini konumlandıkları disiplinlerin farklı olması ve bu sebeple yoksulluğa atfettikleri anlamların farklılaşması yoksulluk için bir tanım yapmamızı zorlaştırmaktadır. Öte yandan yoksulluk olgusunun görece bir kavram olması ve yoksul olarak nitelendirilecek kişinin içinde bulunduğu zamana ve mekâna göre anlamlandırılması, yoksulluk olgusuna ilişkin tanımlamanın farklılaşmasını beraberinde getirmiştir. Buradan hareketle yoksulluk için bir tanımlama yapılacaksa birden çok düşünceye başvurma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Yaşamın gerektirdiği durumlardan yoksun olma hali (Aktan ve Vural, 2002) olarak ifade edilen yoksulluk olgusu, Gordon Marshall tarafından “maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun olma” şeklinde tanımlanmıştır (Marshall, 1999). Dünya Bankası yoksulluğu, insanların yalnızca gelir şeklindeki maddi nesnelere, diğer bir ifadeyle gıda, barınma, giyim, gibi durumlardan mahrum olmaları değil, sağlık, eğitim, ulaştırma gibi hizmetlerden de mahrum kalma durumu olarak ele almaktadır. (World Bank, 2011). John Friedman’ın “yetkinsizlik teorisi” teorisine göre ise yoksulluk olgusu, “yetkinsizliğin bir biçimi” olarak tarif edilmektedir. (Friedman, 2001).

Bu bağlamda yoksulluk, her gün onu deneyimleyenler için bölünemeyen bir bütündür. Yoksulluk tecrübesi sadece gelir yetersizliği, temel kentsel hizmetlerden mahrum olmayı ifade etmez; aynı zamanda alt sosyal statülü yaşam alanlarında yaşamını sürdürmeye, kent mekânında farklılaşmaya, sağlıksız çevre koşullarında hayatını idame ettirmeye, şiddete açık olmaya, adalet, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilmeye karşılık gelmektedir (Tekeli, 2000).

Yukarıda oluşturulan çerçeve dâhilinde bir tanımlama yapılacaksa, yoksulluk, kişinin ihtiyaç duyduğu yaşamını sürdürmesi için elzem olan maddi ve/veya maddi olmayan şeylerden yoksun olma durumudur. Yaşamın sürdürülmesi için ihtiyaç duyulan elzem şeyler genellemesine gıda, barınma, sağlık, eğitim gibi unsurlarla birlikte sosyal ve/veya kültürel unsurları da dâhil etmek gerekmektedir.

Bu çerçevede yoksulluk olgusu literatürde “gelir yoksulluğu” ve “insani yoksulluk” olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Belirli bir maddi gelirden yoksunluğa, gelir yoksulluğu karşılık gelmekteyken, temel gereksinimden yoksun kalma durumuna, insani yoksulluk olgusu karşılmaktadır.

2.1. Gelir Yoksulluğu

Yoksulluk olgusunun parasal bir değer ile ifade edilmesi durumunda, bu değer altında kalan bireylerin karşı karşıya kaldığı duruma gelir yoksulluğu denilmektedir (Yalçın, 2009). İlgili literatürde gelir yoksulluğu, mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve öznel yoksulluk olarak üç farklı şekilde sınıflandırılmıştır.

2.1.1. Mutlak Yoksulluk

Hane halkı ve veya kişilerin hayatını idame ettirebilecek asgari refah seviyesini yakalayamaması durumu mutlak yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Kaynak, 2007). Mutlak yoksullukta kişilerin fiziksel varlıklarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyulan temel gıda ve hizmetlere ulaşamama durumu söz konusudur. (Sallan-Gül, 2002). Birleşmiş Milletlerin tanımından yola çıkıldığında mutlak yoksulluk, bireyin temel insani gereksinimleri olan beslenme, barınma, temiz su içme, temizlik ve bilgiye ulaşmanın eksikliği durumudur.

Yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesinde temel yöntemlerden olan mutlak yoksulluk yaklaşımı, gelir ve tüketim harcamaları şartlarına göre oluşturulmuştur. Söz konusu yaklaşıma göre yoksulluk olgusunda bireyler, ihtiyaçlarını karşılama konusunda yeterli kaynağa sahip değildir. Bununla birlikte refah seviyeleri, asgari refah seviyesinin altındadır. Hayatta kalmaları için ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlere ulaşamamaktadır.

Bununla beraber mutlak yoksulluğun temel belirleyicileri olan “ihtiyaç”, “refah” ve “kaynakların” belirsizliği veya ilgili kavramların ya da olguların yoruma açıklığı dolayısıyla mutlak yoksulluğun ölçülmesine dair belirli eleştiriler ortaya çıkarmıştır. (Şenses ve Önder, 2006).

Söz konusu eleştiriler ile birlikte Dünya Bankası 1990 yılı Dünya Kalkınma Raporu, yoksulluk olgusuna özellikle mutlak yoksulluk olgusuna ilişkin akademik ilgi artmıştır. Bu çerçevede bir kişinin yaşamını idame ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu en az kalori miktarı 2400 k/cal olarak belirlenmiştir. İfade edilen miktarın altında besin alanlar Dünya Bankası tarafından mutlak yoksul olarak tanımlanmıştır. Diğer yandan yoksulluğun evrenselliği ve satın alma gücü farklılıkları göz önünde bulundurularak mutlak yoksulluk olgusu için ortalama hesaplama yöntemi geliştirilmiştir. Buna göre az gelişmiş bölgeler için yoksulluk sınırı, kişi başı 1 ABD Doları/gün; gelişmekte olan bölgeler için yoksulluk sınırı, kişi başı 2 ABD Doları/gün; Doğu Avrupa bölgeleri için yoksulluk sınırı, kişi başı 4 ABD Doları/gün; gelişmiş bölgeler için yoksulluk sınırı, kişi başı 14,4 ABD Doları/gün olarak belirlenmiştir (Kahraman, 1999).

2.1.2. Görelî Yoksulluk

Mutlak yoksulluğa ilişkin tanımlamalarda ağırlıklı olarak kişilerin sosyal yapıları dikkate alınmamakta, yukarıda ifade edildiği üzere kişilerin ulaşabildikleri kalori miktarı, hesaplamalara konu olmaktadır. Bu durum yoksulluğun tanımlanmasında eleştirilere konu olmuş, görelî yoksulluk olgusunun gelişmesine ön ayak olmuştur. Buna göre, yoksulluk yalnızca kaynaklara erişememe veya yaşamı idame ettirme, ettirememe sorunu değildir. Yoksulluk, birey ya da hane halkının dahil olduğu toplumsal yapı içerisindeki asgari yaşam koşulları ile ilgili bir durumdur. Diğer bir ifadeyle, yoksulluk, mutlak gelirden ziyade farklı toplumsal yapılarıdaki gelir ve refahın dağılımıyla ilişkilidir.

Bu çerçevede mutlak yoksulluk sınırı yukarıda da ifade edildiği üzere genel olarak 1 ABD dolarına denk günlük harcama seviyesidir. Görelî yoksulluk olgusu için benimsenen genel durum ise bireyin ülke içindeki ortalama gelirin belli bir oranı altında (mesela %40) gelire sahip olması durumudur. Dolayısıyla görelî yoksulluk olgusu ile toplumdaki gelir eşitsizliği arasında doğrudan bir ilişki olduğu ifade edilebilir. (TOBB, 2014).

Kişilerin yaşamış oldukları sorunların sebebini sadece gelir azlığına ve/veya gıda gereksinimine bağlanmaması, barınma, eğitim ve diğer sosyal/kültürel unsurların da kişilerin hayatları için önem arz ettiği ve bu gereksinimlerin karşılanmaması durumunda kişilerin yaşamlarında sorunlar ortaya çıkaracağı fikrine dayanan görelî yoksulluk kavramı/olgusu, yoksulluk çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bundan dolayıdır ki günümüzde yoksulluk denildiğinde görelî yoksulluk olgusu anlaşılmaktadır. Bu durumu İlhan Tekeli şu şekilde açıklamaktadır; “insan hakları belgelerinde üstü kapalı olarak belirtilen yoksulluk çizgisi anlayışı da görelî yoksulluk anlayışı üzerinden tanımlanmıştır (Tekeli, 2000).”

2.1.3. Öznel Yoksulluk

Mutlak ve görelî yoksulluk olgusunun aksine öznel yoksulluk olgusunda bireyin yoksulluk seviyesinin ölçülmesi, bireyin kendi değerlendirmesine göre yapılmaktadır. Buna göre bireyin yoksulluğu, geçinebilmesi için ihtiyaç duyduğu gelir düzeyini dikkate alınmaktadır. Diğer bir ifadeyle öznel yoksulluk, bireylerce belirlenen öznel yoksulluk seviyesine dayanmaktadır.

Öznel yoksulluk olgusunda yoksulluk seviyesine ilişkin en doğru karar, ilgili toplumsal yapı içerisindeki bireylerin kendi değerlendirmeleri ile ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Ancak burada da mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk olgularında olduğu gibi yoksulluk seviyesi, yoksul kişiler ile yoksul olmayan kişileri birbirinden ayırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla kendini yoksul hisseden kişiler, tükettikleri kalori ya da elde ettikleri gelire bakmaksızın kendilerince belirledikleri yoksulluk seviyesinin altında görmektedirler. Öte yandan kendilerini yoksul hissetmeyen kişiler de yine tükettikleri kalori ya da elde ettikleri gelire bakmaksızın kendilerince belirledikleri yoksulluk seviyesinin üstünde görmektedirler (Şenses, 2001).

Bununla beraber yoksulluk seviyesinin bu şekilde belirlenmesi fiiliyatta büyük sorunlara neden olmaktadır. Zira öznel yoksulluktan hareketle elde edilen verilerin derlenmesinde, raporlaştırılmasında, ya da ülkeler ve bazen bölgeler nezdinde kıyaslanmasında güçlükler ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise politika ve uygulamaların geliştirilmesinde engel teşkil edebilmektedir. (Şenses, 2001).

2.2. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk olgusu, gelir yoksulluğundan farklı olarak temel ve veya asgari refah düzeyinde bir hayat sürdürmek için ihtiyaç duyulan fırsat ve seçimlerin noksanlığını ya da mevcut bulunmamasını ifade etmektedir (Kurşuncu, 2006). İnsani yoksulluk olgusu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından gelir yoksulluğuna ve tabii olarak gelir yoksulluğunun temel ölçütü olan yoksulluk sınırı kavramına ve veya ölçüte karşı geliştirilmiştir. İnsanca yaşama imkanlarına sahip olma durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla insanca yaşama imkanını ölçme çabasını taşımaktadır. Bu bağlamda özellikle gelişmekte olan bölgeler için insani yoksulluğun ölçütleri üç kıstasa dayandırılmıştır; yaşamdan yoksun olma, eğitim, sosyal ve ekonomik imkanlara sahip olma durumu (DPT, 2001). İlk kıstas olan yaşamdan yoksun olma kıstasında 40 yaş esas alınmaktadır. İkinci kıstas olan eğitimde ise okuryazarlık durumu izlenmektedir. Üçüncü kıstas olan sosyal ve ekonomik imkanlara sahip olma kıstasında

UNDP, sağlıklı içme suyuna erişen, temel sağlık hizmetlerinden faydalanan, 5 yaşın altında olanlar ile yeterli beslenemeyenlerin nüfusu içindeki yüzdelere odaklanmaktadır. İlgili veriler ile insani yoksulluk indeksi belirlenmektedir (Aksan, 2012).

3. Tarihsel Süreçte Yoksulluk

Modern anlamda yoksulluk ile ilgili tartışmaların 17. yüzyıl başlarından itibaren ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu dönemde özellikle bazı düşünürlerin meseleyi mülkiyet hakkı bağlamında ele aldıkları görülmektedir. Bu tartışmaların liberal düşünceye katkıları olmuştur. Liberal kuramcılar, özel mülkiyeti savunmakla birlikte yoksulların dışlanmaması gerekliliğini ve kişisel refah ile birlikte sosyal refahın önemini vurgulamışlardır. (Güneş, 2008). Doğa yasalarına dayanan ve yoksulları dışlamayan bir mülkiyet hakkı yaklaşımını benimsemişlerdi (Şenses, 2001). Ancak sömürgeler ile birlikte hızla gelişen ve sanayi devriminin cazibesıyla hızla zenginleşen burjuva sınıfının birtakım müdahaleleri nedeniyle özellikle Büyük Britanya’da durumları gittikçe kötüleşen ve nüfusları giderek artan bir yoksul zümresi oluşmuştur (Şenses, 2001).

Yoksullara yönelik ilk önemli yasal düzenleme 1601 yılında İngiltere’de I. Elizabeth tarafından çıkarılan Yoksullar Yasasıdır. Eski yoksulluk yasası olarak da ifade edilebilen yasa, mülksüz tüm bireyleri içine dahil eden bir yapıya sahiptir (Şenses, 2001).

1834 tarihine gelindiğinde ise Yeni Yoksulluk Yasası olarak bilinen yeni bir düzenlemeye geçilmiştir. İlgili düzenlemede yoksul tanımı değişmiştir. Buna göre yoksul, iş göremez mülksüzle sınırlandırılmış ve iş görebilir kişiler bu kapsamın dışında bırakılmıştır (Ergun, 2004). Bu değişim ile geleneksel korumacı yaklaşım yerini ‘laissez faire’ diğer bir ifadeyle bırakınız yapsınlar anlayışına bırakmış. Bu çerçevede yoksulluk, bir sorun olarak işgücü piyasalarıyla ilişkili hale getirilerek yeniden tanımlanmıştır (Güneş, 2008). Sonuç olarak söz konusu sistem üç farklı klasik ilkenin kalıplaşmasına neden olmuştur; emeğin ücretinin piyasa koşullarında oluşması, paranın otomatik bir aygıt vasıtasıyla yaratılması, malların engellenmeden ve herhangi bir ayrıcalığa tabi tutulmadan ülkeler arasında hareket ettirilmesi (Polonyi, 2003). Oluşan rekabetçi etik, kaybetmekten kaybedenlerin sorumlu olduğu ve toplumsal sorumluluğun sadece hayırseverlikle sınırlı kalmasına neden olmuştur (Buğra, 2009).

Bu sistemin uygulandığı yıllar boyunca, yoksulluk artmıştır. Seeböhm Rowntree tarafından 1899 tarihli yoksulluk araştırması İngiltere’de nüfusun fiziksel yaşamını sürdürebilmesi için gerekli şartların altında kalan sadece %28 olduğunu göstermiştir. Rowntree’nin ilk araştırmalarında yoksulluk hesaplamaları temel gereksinimlerin karşılanıp karşılanmadığına dayanmaktaydı. Rowntree çalışmasında temel gereksinimlerin (yemek-içmek, giyinmek-barınmak ve sağlık) istatistiklerini kullanarak insan yaşamının devam ettirilmesini sağlayacak minimum ihtiyaçların objektif bir ölçümünü belirlemeye çalışmaktaydı. Fakat ilgili sınıflandırma bilimsel olmama, esnek olmama ve zorunlu ihtiyaçları kapsamama gibi nedenlerle eleştirilmiştir. Rowntree’nin görece yoksulluğu göz ardı ettiği ifade edilmiştir. Söz konusu araştırmada görece yoksulluk ihmal edilmiş olsa da elde edilen sonuçlar, yoksulluğun temel belirleyicisinin bireysel yetersizliklerden (konjonktürel işsizlik, kaza, hastalık, ailedeki birey sayısı) ziyade toplumun yapısından kaynaklandığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Yoksulluk literatürü Rowntree’nin İngiltere için yaptığı 1899 tarihli çalışmayı

yoksulluk araştırması açısından ilk çalışma olarak kabul etmiştir. (Güneş, 2008).

Yoksulluk, şüphesiz tarihsel süreçte her dönemde ve her toplumda varlık göstermiştir. Ancak sosyal bir vak'a olarak yoksulluk, 16. yüzyıl Avrupası'nda kapitalizmin ortaya çıkışıyla ilişkilidir (Buğra, 2005). Endüstri devriminin yaşandığı ülke olması sebebiyle de yoksulluğa ilişkin araştırmaların öncelikli olarak İngiltere'de çıkması gayet doğaldır (Swingewood, 1998).

4. Yoksulluk Olgusuna İlişkin Yaklaşımlar

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan ve insanların yaşamlarında önemli olumsuzluklara yol açan bu sebeple bir sorun olarak nitelendirilecek yoksulluk olgusunun nedenleri ve bu bağlamda da çözümleri her daim çalışılan konular arasında olmuştur. Bu çalışmalar ise çalışmayı yapan kişinin kendini konumlandığı disiplin dalına ve/veya düşünce tarzına bağlı olarak farklılaşmıştır. Buradan hareketle yoksulluk olgusuna/sorununa ilişkin farklı yaklaşımların olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

4.1. Klasik Görüşün Yoksulluk Yaklaşımı

Klasik iktisadın öncü ismi Adam Smith, düzenin en iyi şekilde işleminin en doğru yolunun düzenin kendi halinde bırakılması olduğunu ileri sürmektedir. İlgili düşünce üzerine şekillenen klasik görüş de bireylerin kendi hallerine bırakılmasıyla olabilecek en iyi sosyal düzenin sağlanacağını belirtmektedir. (Kaynak, 2007).

Smith ve dolayısıyla klasik kuramcılar, klasik iktisadi düşünceyi üç temel ilkeye dayandırmaktadır; doğal düzenin yararlı işleyişi (görünmez el), doğal özgürlük ve devletin yetersizliği. Bir devlet için yüksek bolluğa ulaşmanın yolu, barış, kolay vergi ve adaletli bir yönetim anlayışından geçmektedir. Geriye kalan pek çok şey, işleyişin doğal ilerleyişinden meydana gelecektir. Dolayısıyla doğal ilerleyişe karşı oluşacak ya da ilerleyişi farklı yöne saptıracak her türlü müdahale ya da yönetim anlayışı doğal olmaktan çıkacaktır. Klasik iktisat kuramcılarının göre söz konusu müdahaleler, müdahaleyi yapanların yani hükümetlerin kendilerini güçlü çıkarma çabalarının bir sonucudur. Bu durum ise ilgili hükümetlere baskıcı, buyurucu bir nitelik kazandıracaktır (Dowd, 2008 aktaran Pire, 2011). Bu bağlamda değerlendirildiğinde klasik görüşe göre yoksulluk, kişiye bağlı olarak gelişen ve yine kişiye bağlı olarak çözülebilen bir sorun ya da kusurdur.

4.2. Neo-Klasik Görüşün Yoksulluk Yaklaşımı

Neo-klasik görüş, klasik görüşe yakın bir şekilde, mevcut toplumsal eşitsizliği, özgür toplumun doğal sonucu şeklinde görmektedir. Neo-klasik görüş için toplumda var olan yoksulluk sorunu, birlikte yaşamak için ihtiyaç duyulan gerçekliklerdir. Bu çerçevede neo-klasik görüşe göre doğuştan engelli olanlar dışında, hangi sebeple olursa olsun toplumda dezavantajlı durumda olanlara (kadınlar, etnik gruplar, yoksul olanlar gibi) yönelik politikalar ve programlar üretmek, gelir aktarımı sağlamak ya da toplumsal adalet için çeşitli uygulamalara başvurmak hatalı olacaktır. Yoksulluk sorunu da bu minvalde elde alınmış ve toplumsal yaşamın bir tezahürü olarak görülmüştür. Dolayısıyla yoksulluk sorununun çözümüne ilişkin politika ve veya uygulama geliştirmek hatalıdır (Sallan-Gül ve Gül, 1996).

4.3. Marksist Görüşün Yoksulluk Yaklaşımı

Klasik ve neo-klasik görüşün aksine Marksist görüş, yoksulluk olgusunu ekonomik sistemle ilişkilendirilmiştir. Buna göre yoksulluk, kapitalist üretim ve kapitalist ekonomik sistemin bir sonucudur. Dolayısıyla yoksulluğun bir sosyal sorun olması kapitalistleşmeyle vuk'u bulmuştur (Aksan, 2014).

“Yoksulluk neredeyse kapitalizmin varlığı için temel bir ön koşuldur. Kapitalizm, en yüksek karı elde etmeyi amaçlayan bir sistem olarak kendi emekçilerine düşük ücretler uygun görmekte dolayısıyla da emeği sömürmektedir. Yoksulluk ise kapitalist emek piyasası tarafından üretilen bir şeydir. Zira bu sistem her zaman düşük emek gücü piyasasına ihtiyaç duyacaktır” (Erdem, 2006).

5. Yoksulluğa Neden Olan Faktörler

Yoksulluğun bir sorun olarak çok eski tarihlere kadar uzanıyor olması, farklı zamanlarda ve/veya farklı mekânlarda farklı bir sosyolojik olgu olarak anlaşılması, tanımlamasının ve çeşitliliğinin farklılaşması yoksulluğun nedenlerini de farklılaştırmaktadır. Öte yandan yoksulluğun nedenleri hakkında Birleşmiş Milletler ölçeğinde sürdürülen çalışmalar genel bağlamda incelendiğinde, yoksulluğa ilişkin nedenlerin tanımlanmadığı, bu durumdan kaçınıldığı görülmektedir. İlgili literatürde ise yoksulluğun nedenleri olarak gelir dağılımında adaletsizlik, kapitalizmin temel gelişme dinamikleri, ekonomik küreselleşme gibi gerekçeler sıralanmaktadır. (DPT, 2001).

Bununla birlikte yoksulluğu ortaya çıkararak sebepler yalnızca fizyolojik ihtiyaçların karşılanamaması değildir. Sosyo-kültürel, siyasal nedenler de mevcuttur. Ayrıca, yoksulluk nedenlerinin dayandığı hususlar değiştiği gibi ülkeler nezdine de yoksulluğa ilişkin nedenler farklılıklar gösterebilmektedir (Ertürk, 2010).

Şenses, yoksulluğun nedenlerinin iki temel yaklaşıma dayandırıldığını ifade etmektedir. Buna göre yoksulluk bazen dış etmenlerden kaynaklanırken bazen de bireysel nedenlere dayanmaktadır. Yoksulluğun dış etmenlere dayandırıldığı yaklaşımda yoksulluk, uygulanan ekonomi politikaları, ücret sistemi, eğitime ulaşmadaki eşitsizlik, istihdam olanaklarının zayıflığı gibi nedenlerin çıktısı olarak görülmektedir. Yoksulluğu bireysel nedenlere dayandırılan yaklaşım ise bireylerin gösterdikleri çabaların yetersizliği, tutumluluk seviyeleri, sorumluluk anlayışı, becerileri gibi bireylerin kişisel özelliklerinin yoksulluğa neden olabileceğini belirtmektedir. (Şenses, 2001).

Charles Zastrow, yoksulluğun oluşmasında olası nedenleri oldukça kapsamlı bir listeye sunmuştur (İkizoğlu, 2000). Bu listede yer alan olası nedenler de şunlardır:

- Yüksek seviye işsizlik
- Irk ayrımı
- Eğitim seviyesinin düşük olması
- Kumar
- Fiziki sağlığın yetersiz oluşu
- Cinsiyet ayrımcılığı

- Fiziksel özürler
- Alkolizm
- Duygusal problemler
- Geniş aileler
- Geniş tıbbi harcamalar
- Bir suç kurbanı olma
- Uyuşturucu alışkanlığı
- Mental rötardaysan
- Otomasyondan dolayı işsizlik
- Yetersiz işte çalışma
- Kullanılabilir beceri eksikliği
- Çalışılan işe uygun etik değerlerden yoksun olma hali
- Düşük ücretli işlerde çalışma
- Emeklilik yaşının ötesinde olma
- Hükümlü veya akıl hastası olarak nitelendirme
- İstihdam olanaklarının zayıf olduğu bölgelerde yaşama
- Boşanma ya da eşin ölümü,
- Yaşam maliyetlerinde artışlar, gelirlerin yeterli olmaması
- Kaynakların verimsiz kullanımı

Farklı yazarlar ve/veya kurumlar/düşünce disiplinleri tarafından ortaya atılan yoksulluk nedenlerini ortak bir başlıklandırma ile ele alma gerekliliği vuk'u bulduğunda ise yoksulluğu neden olan dört nedene dayandırılabilir.

5.1. Büyüme ve Gelir Dağılımı

Yoksulluk, gelir seviyesiyle, ekonomik büyümeyle ve gelir dağılımındaki eşitsizlikle doğrudan ilintilidir. Az gelişmiş ya da gelişim sürecinde olan bölgelerde uygulanan uyum programları ya da ekonominin gelişimine yönelik politikalar gelir dağılımı adaletsizliğine neden olabilmektedir. Bu durum ise yoksulluğun ortaya çıkmasına ya da sürekliliğine yol açabilmektedir. Dolayısıyla yoksulluk sorunu, büyümeye ve veya gelir dağılımına dayandırılabilir.

“İstikrarsız büyüme politikaları, piyasadaki başarısızlıklar yoksulluk sorununu giderek daha da büyük bir sorun haline gelmesine sebep olmuştur. Büyüme yoksulluk sorununun çözümünde katkı sağlayacak bir modeldir. Ancak büyüme beraberinde eğitim, sağlık gibi fırsatları getirmenin yanında, her bireyin bu fırsatlardan eşit düzeyde yararlanma imkânını da aynı ölçüde azaltacaktır. Dolayısıyla büyüme ve gelir dağılımı bazı durumlarda yoksulluğu azaltmak yerine artışına sebep olabilmektedir” (Kömürcü, 2014).

5.2. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma, bireylerin sosyal yaşamın dışında kalmasına karşılık gelmektedir. Belirli kimselerin toplumun bütününün dışında kalmasının, ekonomik gelişime yaptığı katkının karşılığını yeterince alamamasının bir sonucu olarak meydana gelen çok katmanlı sosyal bir

olgudur (Sapançalı, 2005).

Esnek istihdam şeklinin yaygınlık kazanması, işsizlik sürelerinin uzaması, sosyal koruma ve sosyal hizmet uygulamalarının kapsamının daralması ve tabii olarak bu sistemlerden istifade eden nüfusun azalması, demokratik süreçlerin zayıflaması ve bu süreçlere katılımın azalması gibi unsurlar, sosyal dışlanmayı beraberinde getirmektedir (Erdoğan, 2004). Bu çerçevede değerlendirildiğinde sosyal dışlanma bireylerin yoksullaşmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda bireylerin yoksullaşması da bireylerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasını da beraberinde getirmektedir. Birbirini tetikleyen söz konusu iki olgu, bireylerin çeşitli fırsatlara ulaşımını engelleyerek bireylerin yoksulluğunu derinleştirmektedir.

5.3. Demografik Unsurlar

5.3.1. Nüfus Baskısı

Sanayileşmeyi tamamlayan gelişmiş ülkelerde nüfus artışının düşük olması ve bu bağlamda istikrarlı bir nüfus yapısına sahip olmasına karşın yeni sanayileşen gelişmekte olan ülkelerde ve/veya az gelişen ülkelerde* nüfus artış hızının yüksek olduğu ve bunun işgücü piyasasında emek arzını yükselttiği bilinmektedir.

Az gelişmiş ya da gelişim süreci devam eden bölgelerde nüfusun hızlı bir şekilde artış göstermesi, o bölgelerde yaşayan bireylerin kaynaklara erişimi zorlaştırmaktadır. Bu durum ise bireylerin milli gelirden ve besin tüketimindeki aldığı payı düşürmekte ve kişiyi yoksulluğa sevk etmektedir (Pire, 2011).

5.3.2. Hanehalkı Özellikleri

Yoksulluk olgusu ile ilgili literatür, yoksulluğu sıklıkla demografik unsurlara ve dahi hanehalkı durumuna, büyüklüğüne ya da bileşimine dayandırmaktadır. Ancak yoksulluğun ilgili sebeplere dayandığına ilişkin kesin bir kanı söz konusu değildir. Zira yoksulluk, bazı bölgelerde küçük hane halklarında görülebilirken bazen de bazı bölgelerde büyük hane halklarında görülebilmektedir. Gerek küçük gerekse büyük hanehalklarında yoksulluğun görüldüğü bölgelere de rastlanabilmektedir.

Bununla birlikte yoksulluk düzey ve profilindeki değişiklikleri belirleyen temel etmenlerden biri aile mefhumundaki değişimlerdir. Zira toplumsal, kültürel ve ekonomik değişimler ile birlikte yeni bir aile yapısı diğer bir ifadeyle hane halkı biçimi ortaya çıkmıştır. Bölgelere göre değişim göstermekle birlikte nüfusun artışıyla aile içindeki çocuk sayısının artması ya da boşanma olgusuyla beraber tek ebeveynli aile biçimlerinin yaygınlık göstermesi, yükseköğretimin genelleşmesiyle birlikte öğrencilerin ailelerinden ayrı olarak yaşamaları, büyük aile biçimlerinin yerini çekirdek aile biçimlerine bırakması ifade edilen hane halkı değişimine değişime örnek gösterilebilir (Şenses, 2001 aktaran Pire 2011).

* Burada ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, sanayileşmeye ve buna bağlı ekonomik ilerlemelere perspektifinde ele alınmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki sanayileşme ve buna bağlı ekonomik ilerlemeler ülke vatandaşlarının sosyal, hukuki, kültürel ve siyasal haklarını ve yaşam standartlarını da yükseltmektedir. Ve fakat yine bu gelişmiş ülkelerde aksi örnekler de mevcuttur. Diğer bir deyişle ekonomik anlamda gelişmiş ve buna bağlı olarak vatandaşlarının yaşam standartlarının yüksek olduğu ülkelerde -genellikle kapitalizmin başat ekonomik sistem olduğu ABD ve İngiltere gibi ülkeler- açlık, yoksulluk, barınma, eğitim alamama, sosyal dışlanmaya maruz kalan kimselerin varlığı bilinmektedir.

Hane halkı ya da aile biçiminde yaşanan söz konusu değişim, ihtiyaç, öncelik ve toplumsal dayanışma olgularını da etkilemiştir. Bireylerin kendi kendine yetinememe sorunu, yalnızlaşması, ihtiyaçlarını tek başına ya da sınırlı sayıdaki üretken bireyle karşılama çabası bireylerin yoksullaşmasına neden olan etmenler arasında gösterilmektedir.

5.3.3. Eğitim

Eğitim, bireyin küresel ölçekte bilgi, beceri ve kalifikasyon ile donatılması ile ilgili olarak bireyin yaşamsal faaliyetlerini ve dolayısıyla toplumsal konumunu belirleyen ve tabii olarak bireyin yoksullukla ilişkisini etkileyen önemli bir olgudur (DPT, 2007). Eğitim sadece bireyin kendisinin değil, ailesinin ve dahil olduğu toplumsal yapısının yoksulluk ilişkisini de etkileyebilmektedir. Söz gelimi eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin çocuklarının yoksulluk genelde düşük olduğu tespit edilmiştir. Zira çocukların eğitime ulaşmalarında, eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında ailelerin geliri ve eğitimi önem arz etmektedir. Ters bir okumada n düşük gelirlili ya da eğitimsiz ebeveynli çocukların eğitime ulaşmaları sınırlı olacağından ilgili çocukların yoksulluk oranları da yüksek olacaktır (Şenses, 2001).

5.3.4. Göç

Değişik yerleşim alanları arasındaki insan hareketliliği, özellikle kırdan kente doğru olan insan hareketliliği, diğer bir ifadeyle göç, yoksulluğa neden olan temel faktörler arasında görülmektedir. Kırsal alanlarda tarıma dayalı ekonomik aktivitenin göç ile birlikte kentsel alanlarda farklılaşmış ekonomik aktivitelere bırakması kişilerin uzmanlık gerektiren işlerle karşılaşmasını beraberinde getirerek yaşam koşullarını etkileyebilmektedir.

Bununla birlikte aile fertlerinin çoğunun farklı bölgelerde çalışması aile ve akrabalık bağlarının gevşemesine, otorite sembolünün değişmesine kişilerin bağımsızlaşmasına ve bu yolla dayanışma duygusunun erozyona uğramasına neden olmaktadır. (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009). Kentlerde dayanışma olgusunun erozyona uğraması ve bireyselliğin yaygınlık kazanması bireylerin ya da ailelerin birbirleriyle dayanışmasını önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Bu durum ise yoksulluğa, yoksulluğun yayılmasına yol açmaktadır.

5.3.5. Emek Piyasası

Yoksulluk, Yeni Yoksul Yasası ile birlikte 1834 yılında iş görme ile ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerde uzun sürelerdir yoksulluk ve emek piyasası, bireyin iş görme durumu arasında bir ilişki mevcuttur. Genel literatüre göre iş görme edinimini yerine getirmeyenlerin yoksulluğa sürükleneceği ifade edilmektedir. Ancak birey iş görme edinimini yerine getirirse bile bazı hallerde yoksullaşabilmektedir. Zira iş gördüğü bölge, yaptığı iş, bireyin kabiliyeti, işgücü piyasasının özellikleri ve toplumsal yapı gibi etmenler bireyi, emek piyasasını ve tabii olarak bireyin ücretini doğrudan etkilemektedir.

5.4. Dışsal Etmenler

5.4.1. Şoklar

Bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları ve “şok” olarak tabir ettikleri kimi sorunlar ve/veya olaylar bireylerin yaşamları için önemli bir yoksulluk sebebi olarak ön plana çıkmaktadır. Bireyler veya hanehalklarını yoksulluğa iten şoklar genel anlamda üç şekilde ortaya

çıkabilmektedir. Bunlar ekonomik, doğal ve sosyal şoklar olarak ifade edilebilir.

Ekonomik şoklar, bireylerin ya da hane halklarının ekonomik olarak darboğaza girmesi ya da iş ve işlemlerini sürdüremeyecek, borçlarını ödeyemeyecek diğer bir ifadeyle iflas noktasına gelmiş olması durumudur. Özellikle tarımsal faaliyetler ilgilenen bireylerin ya da hane halklarının kuraklık, sel, gibi doğa olayları dolayısıyla faaliyetlerini sürdürememesi durumu da doğal şoklar olarak belirtilebilir. Ölüm, aile birliğinin bozulması, boşanma ya da bir takım sosyal sorunlar sonrasında yaşanan durumlar ise sosyal şok olarak nitelendirilebilir. Ekonomik ya da doğal veya sosyal şoklar genel anlamda bireylerin geçim olanaklarını olumsuz etkileyip yaşamlarını idame ettirecek faaliyetlerden bireyleri alıkoymaktadır. Bu durum ise bireylerin yoksullaşmasını beraberinde getirmektedir (Pire, 2011).

5.4.2. Ayrımcılık

Kişilerin toplumsal alanlardan dışlanmaları ve/veya arzuladıkları veya hedefledikleri yerlere ulaşmasının engellendiği ayrımcılık uygulamaları, kişilerin yoksullaşmasına neden olan önemli bir dışsal etmenddir. Genel kanı kişileri yoksullaşmasına neden olan ayrımcılık uygulamalarının “ırk/etnik kökenli ayrımcılık” ve “cinsiyete dayalı ayrımcılık” olmak üzere iki türe ayrıldığını belirtmektedir (Pire, 2011).

Öte yandan ayrımcılık uygulamaları, ayrımcılığa maruz kalan kişiler işgücü piyasalarına ulaşmaları zorlaşmaktadır. Bu durum ise gelir getirici faaliyetlerde bulunmalarının önüne geçebilmektedir. Yine ayrımcılık olgusu, kişilerin eğitim ve öğretim olanaklarına ulaşmalarında çeşitli zorluklara sebep olabilmektedir. Diğer taraftan bireylerin toplumsal ağlara katılımını ve etkinliklerde bulunmasını zorlaştırmaktadır. Bu durumlara maruz kalan kimseler toplumsal yaşamdan kopmakta, kendilerini güçsüz, etkisiz hissetmektedir. Nihayetinde yoksulluğa sürüklenmektedir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009).

5.4.3. Yerleşim Yeri

Kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri sosyal çevre kişilerin yoksul olma durumuyla yakından ilişkilendirilmektedir. Zira yoksulluk, doğal/iklimsel koşullar, altyapı, konut ve istihdam olanakları, kamu hizmetlerinin miktar ve kalitesi ve ekonomideki yapısal değişikliklerin etkisi ile farklı biçim ve derecede ortaya çıkabilmektedir. Söz gelimi altyapı koşullarının yetersiz, iklimsel koşulların elverişsiz olduğu bölgelerde üretimin gerçekleşmemesi istihdam olanaklarını zayıflatmakta ve o bölgelerdeki kimselerin gelir getirici faaliyetlerde bulunmasını engelleyebilmektedir (Şenses, 2001).

6. Sosyal Politika Olgusu

Sosyal politika olgusu, endüstrileşme süreci ile birlikte ortaya çıkan ve üretim biçiminden, diğer bir ifadeyle kapitalist üretim biçiminden dolayı meydana gelen sosyal sorunları çözmeye yönelik geliştirilen politika ve uygulamalardır. Ağırlıklı olarak ekonomik olgulardan meydana gelen ve bireyler arasında cereyan eden olayları toplumun bütünü içerisinde incelemektedir. Dolayısıyla sosyal politikaların konusu, ekonomik olayların birey ve toplum üzerindeki etkileri ve bu etkilerin sonucunda meydana gelen sosyal sorunlardır. Sosyal politikalar, belirtilen özelliği itibarıyla ekonomi bilimi ile sosyal, toplumsal bilimi birbirine yakınlaştıran, toplumsal

gerçekliğin ekonomik yanını bir bütün olarak inceleyen bir çalışma alanıdır (Güven, 1997).

Toplumun yapısını açıklamaya yönelik olarak ortaya çıkan sosyal politikalar, insanların düşünme, yaşayış ve çalışma şartlarında önemli değişiklikler yaratmış olan XVIII. yüzyıl Avrupa'sındaki Fransız İhtilali ve Endüstri Devrimi gibi büyük değişimler sonrasında ortaya çıkmış ve gelişmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde sosyal sorunların farklılaşması, sosyal sorunlara yönelik geliştirilen çözümlerin de zaman ve mekâna bağlı olarak değişiklik arz etmesi, sosyal politikalara yönelik geliştirilen tanımları da farklılaştırmıştır. Buna göre Gerhard Kessler sosyal politikayı, “sosyal sınıfların hareketleri, tezatları ve mücadeleleri karşısında devleti ve hukuk düzenini ayakta tutmaya ve idame etmeğe matuf bir siyaset” şeklinde tanımlamıştır (Altan, 2003). Cahit Talas ise sosyal politikayı “devletlerin faaliyetlerinin kapsamı bakımından, toplumda sınıflar arası çatışmaları, çelişkileri önlemeye ve bunlar arasında adil bir denge oluşturmaya, çalışma ilişkilerini düzenlemeye yönelik bilim dalı” olarak ele almıştır (Talas, 1992).

Endüstri Devrimi'nin bölgelere yayılması, endüstrileşme sürecinin hız kazanması, önemli sosyal sorunları da tabii olarak beraberinde getirmiştir. Özellikle kentsel yaşam alanlarında, emek gücünü arz eden kişiler ile emek gücünü talep edenler arasında birtakım çatışmalar yaşanmış, toplumsal düzene yönelik birtakım tehditler oluşmuştur. Söz konusu sorunların temelini ise emeğini arz eden kişilerin yoksullaşması oluşturmaktadır (Çubuk, 1979). Endüstrileşme süreci ile beraber emeğini arz eden kimselerde yaşanan yoksullaşma süreci, işçi mücadelelerini ortaya çıkararak, sınıfsal ayrımı göz önüne sermiştir. Bu durum ise sosyal denge için bir tehdit unsuru haline dönmüştür. Sosyal politikaların bu süreçte ortaya çıkması, sosyal politikalara sosyal dengeyi sağlama, sosyal barışı tahsis etme görevini yüklemiştir. Bu çerçevede sosyal politikaların amacının kapitalist üretimi ve bu bağlamda kapitalist ekonomik sistemin devamını sağladığını vurgulayan görüşler ortaya çıkmıştır. Ancak sosyal politikaların tarihsel süreçte gelişim göstermesi ve toplumun genelinde görülen sosyal sorunlar için çözüm arayışına başvurması, ilgili politikaların toplumun refahını artırmaya yönelik amacını vurgulayan görüşleri de ortaya çıkarmıştır.

Toplumsal yapı içerisindeki çatışmaları en aza indirerek sosyal adalet hedefine ulaşmayı amaçlayan sosyal politika; bunu gerçekleştirirken çeşitli araçlardan yararlanmaktadır. Bu araçların niteliğinde toplumsal yapının değişimine bağlı olarak farklılıklar yaşansa da temel araçlar önemini korumaya devam etmektedir.

Bununla birlikte ilgili literatürde sosyal politika araçlarının ulusal ve uluslararası araçlar olarak iki biçimde ele alındığı görülmüştür. Sosyal politikanın ulusal araçlarını kamu karışımı, kendi kendine yardım kuruluşu olan sendikalar, kooperatifler ve sosyal güvenlik kurumu oluştururken uluslararası araçlarını uluslararası çalışma örgütü ve uluslararası sendikalar oluşturmaktadır (Kovancı, 2003).

Yoksulluğa Önlemeye Yönelik Geliştirilen Sosyal Politikalar

Yoksulluk olgusu ile sosyal politikalar arasında tarihsel bir ilişki söz konusudur. Endüstrileşme süreci öncesi başlayan fakat endüstrileşme süreciyle birlikte hız kazanan ve özellikle Avrupa bölgesinde görülen hızlı nüfus artışı ve kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yaşanan göç

hareketleri, kent nüfusu artırmıştır. Kent nüfusunun artmasıyla sokaklarda yaşayan ve dilencilik yapan kimselerin sayısında da bir artış söz konusu olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu dönemlerde yoksulluğun artması, yoksulluğa yönelik uygulama ve politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmış, bunun sonucunda da 1530 yılında İngiltere’de yaşlı ve engelli kimselere dilenebilmeleri için dilenme belgesi oluşturulmuştur. Toplumsal dayanışma mekanizmaları çerçevesinde yoksulluğu gidermeye yönelik bu uygulama tarihsel süreç içerisinde evrilerek değişim göstermiştir. Zira daha sonraki dönemlerde yaşlılara ve engellilere dilenme belgesi yerine evlerinde çalışabilecekleri işler verilmeye başlanmıştır. Söz konusu işleri yapmayanlar ya da yapmak istemeyenler ise ıslah evlerine gönderilmiştir.

Yoksulluğun giderilmesine yönelik kurumsal ilk çalışma ise 1601 Yoksulluk Yasasıdır. İngiltere’de I. Elizabeth döneminde geliştirilen ve uygulamaya konulan söz konusu yasa, yoksulluk yardımlarını bir hak şeklinde görmekten ziyade vicdani ve dini bir sorumluluk olarak yansıtmıştır. Dolayısıyla bu hususta ailelere, mahallelere ve tabii olarak kiliselere sorumluluk yüklemiştir ve ilgili birimleri yetkilendirmiştir. Bununla birlikte ilgili düzenleme, bir yasa olması dolayısıyla yoksulluk olgusunun kamu otoritesi çerçevesinde çözülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. İlgili yasa, yoksullukları düşünlük seviyesine göre tasnif etmiştir. Yerel yöneticiler, iş göremeyecek durumda olan yoksullara yardımcı olabilmek amacıyla yine yerel düzeyde vergiler toplamıştır. İş görebilecek durumda olan yoksullara ise istihdam edebilecekleri alanlar yaratılmıştır. Parish olarak ifade eden ve yoksullarla ilgilenen yerel idareciler, yoksulluğun giderilmesi için topladıkları vergilerle iş görebilecek yoksullara eğitim vermek ve istihdam alanı oluşturmak için kullanmıştır. Öte yandan yerel bölgelerin üretim düzeyi ve nüfusu farklılık arz ettiği için yoksullara ilişkin toplanan vergilerin toplam tutarları bölgeler düzeyinde farklılık arz etmiştir. Bu durum ise yoksullara yönelik çalışmaların ve dolayısıyla ortaya çıkacak faydanın farklılaşmasına neden olmuştur. Bunun üzerine faydanın daha düşük olduğu bölgelerde yaşayan yoksullar, faydanın daha yüksek olduğu bölgelere göç etmiştir. İlgili göç hareketleri, hedef bölgelere ‘yük’ oluşturması gereğiyle engellenmiştir. Yoksullar, buldukları bölgelerdeki Parihs’lerle eşleştirilerek o bölgeden çıkışları engellenmiştir. Bu durum ise Kapitalistleşme sürecinde ihtiyaç duyulan emeğin tutulmasına ön ayak olan 1662 tarihli Yerleşim Yasası’nı meydana çıkarmıştır (Kovancı, 2003).

Endüstrileşme sürecinin hız kazanması ve bu bağlamda kapitalist üretim ve ekonomik sistemlerin kabul görmesiyle İngiltere’de burjuva sınıfı siyasal alanda güçlenmiştir. Diğer taraftan orta sınıf olarak isimlendirilen bazı kesimlere oy hakkı tanınmıştır. Buna benzer gelişmeler yoksullara yönelik yardımların ya da düzenlemelerin eleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Zira liberal anlayışa göre toplumsal düzene müdahale istenmeyen bir tutumdur. Bunun bir çıktısı olarak 1834 yılında Yeni Yoksul Yasası olarak adlandırılan yeni bir düzenlemeye başvurulmuştur. Liberal anlayışa dayanan Yeni Yoksul Yasası, destek gören yoksulların hakkaniyet çerçevesinde seçilmemesi, asgari ücret seviyelerinden daha düşük bir seviyede desteklenmeleri gibi sebeplerle özellikle işçi sınıfı tarafından eleştirilmiş ve 1848 tarihli Ulusal Yardım Yasası’nın yürürlüğe girmesiyle uygulamadan kaldırılmıştır. Belirtilen süreçler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, modern sosyal politikaların gelişimine ve tabii olarak uygulanmasına ön ayak olmuştur. Dahası refah devlet uygulamalarının niteliğinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Kovancı, 2003).

7. Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politikalar

Türkiye’de sosyal bir sorun çerçevesinde yoksulluğa dair incelemeler sınırlı seviyededir. Ancak gerek Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların çalışmaları gerekse yerel unsurların verilerinden elde edilen sonuçlar- yoksulluğun Türkiye’de köklü ve önemli bir sosyal sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede yoksulluk ile ilgili yapılan çalışmalarda ekseriyetle mutlak yoksulluk yaklaşımının esas alındığı ve buna bağlı olarak da yoksul sayısının ve yoksul oranının belirlendiği görülmektedir. Dolayısıyla yoksulluğa ilişkin verilerin yetersiz ya da sınırlı olduğu ifade edilebilir. Öte yandan ilgili çalışmalarda Türkiye’deki yoksulluğun ana sebebinin gelirdeki adaletsizliğe dayandırıldığı ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de 1961 anayasasında belirtilen “sosyal devlet” vurgusu ile birlikte görünür hale gelen yoksullukla mücadele programları sonrasında yoksulluğa ilişkin çalışmaların artmış, yoksulluk boyutu daha net görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte Türkiye’de yoksulluk boyutunun 1961 yılı öncesi durumu için Ordu Sağlık Bürosu Raporlarına bakmak gerekmektedir.

“Türk köylerinin %80’i sağlığa uygun olmayan çevrelerde kurulmuştu. Halkın %14’ü sıtmal, yaklaşık %9’u frengili, %72’si bitli olup her an tifüs hastalığına yakalanabilecek durumdaydılar. Evlerin %97’sinde sağlığa uygun tuvalet bulunmuyor; bu koşullara uygun olanların ise sadece %7’si okur-yazar durumdaydı” (Adaçay, 2009).

Cumhuriyet’in kurulduğu ilk yıllarda, Ordu Sağlık Bürosu Raporu’na yansıyan yukarıdaki görünüm başlıca nedeni ilgi raporda da yoksulluk olarak belirtilmiştir.

II. Dünya Savaşı (1940-45) döneminde mülkiyete dayalı gelirlerinin emek gelirlerine; kârların ücretlere; piyasaya dönük büyük çiftçilerin ise üretime dönük küçük köylülere göre daha fazla genişlemiştir. Dolayısıyla ilgili yıllarda yapılan düzenlemeler ya da uygulanan politikalar, Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda yoksullukla mücadele alanında yapılan ve az da olsa yoksulluğu azaltan kimi kazanımları da ortadan kaldırılmasına neden olmuştur. Bu durumda da yoksulluğun yukarı yönlü bir hareket içinde olduğu gözlemlenmiştir (Adaçay, 2009).

1950’li yıllarda ise tarımsal faaliyet alanlarının tarım ile ilgilenen nüfusu karşılayamaması ve tarımdaki makineleşme süreçleri kırdan emek fazlalığına yol açmış ve bu durum kırdan kente insan hareketliliğini başlatmıştır. Öte yandan ekilen toprakların parçalı olması, makineleşmeyle birlikte insan gücüne olan ihtiyacın azalması köylerdeki altyapı ve sağlık hizmetlerinin kentlere göre daha az olması kentlerin çekiciliğini arttırmış ve 1960’lardan sonra insan hareketliliğinin daha da yoğunlaşmasına neden olmuştur (Kocatepe, 2011). Bu durum ise kentli yoksul nüfusunun ortaya çıkmasına beraberinde getirmiştir.

1973 yılında yaşanan petrol krizi ve sonrasında ekonomide yaşanan liberal dönüşüm, bir dizi sonuçlar doğurmuştur. Liberal dönüşümle sağlanan ekonomik büyüme, toplumun geçiş kesimlerinin yoksulluğunu azaltması ve yaşam kalitesini arttırması beklenirken, beklenenin aksi yönde bir etkiye sebep olmuştur. Bu dönüşüm süreci tabii olarak Türkiye’de de yaşanmış; 1980 sonrası uygulanan ekonomi politikalarında görülmüştür (Kocatepe, 2011).

Türkiye 1980’li yıllarda bir dönüşüm yaşamış, dünyada esen değişim rüzgarları Türkiye’de de kimi kesimlerce karşılık bulmuştur. 1960’lardan itibaren uygulanmakta olan ithal ikameci politikalar terk edilmiş; serbest piyasa kurallarının hâkim olduğu dış dünya ile bütünleşmeyi ve ihracata dayalı sanayileşmeyi hedefleyen ekonomi politikaları benimsenmiştir. Yapısal uyum programlarında kamu kesiminin küçülmesi ve özelleştirmeye yönelik uygulamalar öncelenmiştir. Sanayi sektöründe 1970’lerin sonunda yaşanan ücretlerdeki azalmalar 1980’lerin sonlarında %40’lara ulaşmıştır. 1980’li yıllar ile birlikte Türkiye, gelirin nispeten eşit dağıldığı bir ülke olmaktan çıkmış zengin ile yoksul arasındaki farkların uçurum niteliğini hak edecek boyutlara ulaştığı bir ülke haline gelmiştir (Kocatepe, 2011).

Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE) 1987 yılı Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi verileri baz alınarak yapılan çalışmalarda Türkiye’nin 1987 yılı kişi başı yoksulluk sınırı 284.700 TL olarak saptanmıştır (Dumanlı, 1996). İlgili çalışmalar, 1987 yılı itibariyle toplam hanelerin %15.17’sinin, toplam nüfusun ise %14.24’ünün yoksul olduğunu tespit etmiştir. Bu dönemde yoksul sayısı yaklaşık 7,5 milyon olarak belirlenmiştir (Dumanlı, 1996).

Tablo 1: Türkiye’de Kişi Başına Yoksulluk sınırı (Cari Fiyat TL)

Yıllar	Günlük		Aylık		Yıllık	
	TL	ABD Doları	TL	ABD Doları	TL	ABD Doları
1987	780	0,91	23,4	27,3	284,7	332,2
1988	1,297	0,91	39,91	27,3	473,405	332,2
1989	2,129	1	63,87	30	777,085	365

Kaynak: Dumanlı, 1996

Tablo 2: Türkiye’de Kırsal ve Kentsel Yoksulluk oranı (%) 1987

Bölgeler	Kır+Kent		Kır		Kent	
	Hane	Fert	Hane	Fert	Hane	Fert
Ege-Marmara	3,74	3,01	5,43	4,36	0	0
Akdeniz	19,8	18,55	22,27	21,03	14,36	13
İç Anadolu	32,01	26,3	29,14	23,33	38,33	32,94
Karadeniz	10,49	8,34	11,28	8,76	8,75	7,41
Doğu ve Güneydoğu	33,97	43,8	31,88	42,53	38,57	46,64

Kaynak: Dumanlı, 1996

1980’li yıllar boyunca varlığını sürdüren sürekli yüksek enflasyon sorunu, meydana gelen ekonomik krizler, Türkiye’nin belli bir bölgesinde vuku bulan sıcak çatışmalar ve buna bağlı olarak yaşanan zorunlu insan hareketleri ya da göçler, Türkiye’deki yoksulluk sorunun derinleşmesine ve sonraki on yılda kentsel bölgelerde de görünür bir nitelik kazanmasına sebep olmuştur. Ayrıca ekonomideki değişimlerin sosyal yaşama yansımalarıyla oluşan toplumsal düzende, yoksullaşan kimselerin sosyal yaşama uyum sağlaması zorlaşmıştır. Yeni ekonomik sistemde tipik istihdam biçimleri zayıflamış, kayıt dışı ya da atipik istihdam biçimleri yaygınlık

kazanmıştır. Bu çerçevede çalışma koşulları ve ücretler de erozyona uğramıştır. Söz konusu durumların yanı sıra geleneksel akraba ilişkilerin yerini yeni akraba ilişkilerine bırakması, büyük aile yapılarının çekirdek aile yapılarına dönüşmesi toplumsal dayanışma olgusunun da giderek zayıflamasına sebep olmuştur. Bu dönüşümler yoksulluk olgusunun derinleşmesine ve yeni görünümler arz etmesine neden olmuştur. Bu çerçevede OECD ve Eurostat eşdeğerlilik ölçeğine göre göreceli yoksulluk 1994 yılı için toplam nüfusun sırasıyla %14,5'i ve %15,3'ü olarak hesaplanmıştır (Seyfettin vd., 2000). Dağdemir'in çalışmasında ise 1994 yılı için gıda yoksul oranı, toplam nüfusun %11,5'i gıda ve gıda dışı yoksul oran %29,5'i olarak değerlendirilmiştir (Dağdemir, 1999).

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2002 Yoksulluk Çalışması verilerine göre Türkiye'deki bireylerin %1,35'i (926 bin kişi) gıda harcamalarını içeren yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürürken, %26,96'sı (18 milyon 441 bin kişi) gıda ve gıda dışı harcamalarını içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Gıda yoksulluğu Türkiye geneli için %1,35 iken, kırsal alanlarda %2,01'e çıkmakta, kentsel alanlarda ise %0,92'ye düşmektedir. Türkiye geneli için gıda ve gıda dışı yoksulluk oranı %26,96 iken, kırsal alanlar için %34,48, kentsel alanlarda ise %21,95 şeklinde tespit edilmiştir. Göreceli yoksulluk, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'sinin yoksulluk sınırı olarak belirlendiği durumda, Türkiye geneli için yoksulluk oran %14,74, kırsal alanlar için %19,86 ve kentsel alanlar için de %11,33 şeklinde tespit edilmiştir. Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan yoksulluk sınırına bakıldığında; satınalma gücü paritesine göre kişi başına günlük 1 \$'ın (ABD Doları) yoksulluk sınırı olduğu durumda Türkiye geneli için yoksulluk oranı %0,20 olurken, sınır 2,15 \$ olarak belirlendiğinde bu oran %3,04 ve sınır 4,3 \$ olarak belirlendiğinde ise, %30,3 olarak gerçekleşmiştir. Bahsi geçen tüm yoksulluk sınırlarında kırsal alanlardaki yoksulluk oranı ya da yoksul sayısı kentsel alanlara göre daha yüksektir (DİE, 2004).

TUİK'in sonuçlarını 2023 yılında açıkladığı yoksulluk araştırması sonuçlarına bakıldığında ise Türkiye'de 2022 yılında 17 milyon 205 bin yoksul mevcuttur.* Buna göre Türkiye nüfusunun %47'lik dilimi yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Diğer bir ifade ile yoksuldur.

Yoksulluk, 2004-2022 verileri mukayesesinde bir iyileşmeden söz edilememektedir. Dolayısıyla yoksulluk Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olarak bugün hala başat bir sorundur. Türkiye'de yapılmış olan birçok yoksulluk araştırması, Türkiye'de yoksulluğun yapısal nedenlere bağlı olduğuna, bu yapısal nedenler aşılmaksızın yoksulluğun yalnızca bir iktisadi problem şeklinde değil aynı zamanda bir toplumsal sorun olarak da varlığını sürdüreceğine işaret etmektedir.

* Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirleri, Düzey 2 bazında Satınalma Gücü Paritesi (SGP) ile düzeltilerek eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si ve %60'sı Türkiye için tek bir yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir. Bu metodla belirlenen yoksulluk sınırının altında kalan fertler yoksul, üzerinde kalan fertler yoksul olmayan fert olarak tanımlanmıştır.

8. Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politikalar

8.1. Yoksulluğu Ortadan Kaldırma Yönelik Kamusal Sosyal Yardım Politikaları

Kamusal sosyal yardımlar, kendilerine bağlı olmayan durumlardan dolayı yoksul doğan veya sonradan yoksulluğa sürüklenen, mutlak veya nispi olarak yardıma ihtiyaç duyar hale gelen bireylere insanlık haysiyetine uygun yaşama koşulları sunmak amacıyla ağırlıklı olarak devlet bütçesinden yapılan karşılıksız ya da bireyin daha iyi bir yaşam sürmesi durumunda geri ödeme şartına bağlanan maddi desteklerdir (Seyyah vd., 2003).

Sosyal koruma, devletin vatandaşları için olanaklı kıldığı sigorta ve diğer faydalar da dâhil olmak üzere tüm koruma mekanizmaları olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de bu alandaki farklı kavramsallaştırmalar birbirlerinin yerine kullanılabilir. Sosyal güvenliğin “bireylerin ve ailelerin ekonomik ve sosyal risklerle karşılaşmaları durumunda gereksinim duydukları destek ve dayanışmanın, kamu programları aracılığıyla kurumsallaştırılmasıdır” biçiminde tanımlandığı ve bu haliyle sosyal korumayı karşıladığı görülmektedir. Harcamalar söz konusu olduğunda da sosyal koruma harcamaları ile kamu sosyal harcamaları birbirlerinin yerine geçebilmektedir. Sosyal politikanın toplumsal refahı artırmayı hedefleyen politikalar bütünü, sosyal güvenlik veya sosyal korumanın ise içinde sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri barındıran politikaları tanımladığı söylenebilir. Türkiye’de sosyal koruma mekanizmaları içerisinde sosyal sigortalar (SGK), sosyal hizmetler (SHÇEK) işsizlik destekleri (İŞKUR) ve sosyal yardım programları (SYDGM, Vakıflar Genel Müdürlüğü, SHÇEK, Belediyeler) yer almaktadır. Mekanizmalardan her biri diğerini etkilemekte ve biçimlendirmektedir (Ülker, 2010).

Devletlerin sosyal sigorta sistemi ne kadar gelişmiş olursa olsun, ortaya çıkabilecek olağanüstü ve plân dışı sosyal riskler karşısında yeterli olamayabilmektedir. KSY, temelde diğer sosyal güvenlik sistemlerinin boşluklarını ve/veya eksikliklerini doldurmada ve tamamlayıcı bir rol üstlenerek, genellikle sadece münferit hallerde devreye girmektedir. Dolayısıyla, sosyal sigortalı olsun veya olmasın, gelir seviyesi düşük ve/veya bununla birlikte değişik sebeplerden dolayı (çocuk, yüksek kira gibi) sosyal giderleri yüksek olan muhtaç yoksullara, yoksulluk derecelerine göre, aynî ve nakdî yardım yapılması kaçınılmazdır (Cennet, 2010).

İktisadî sosyal siyaset doktrinine göre, birincil gelir dağılımının meydana getirdiği yoksulluk riskinin ortadan kaldırılması, mevcut kaynakların (yeniden) dağıtımına tâbi tutulması ile mümkündür. Bu görev de sosyal devlete düşmektedir. Sosyal politika çerçevesinde oluşturulması gereken dağıtım enstrümanları ile (KSY, Devletçe Bakılma, Sosyal Tazminat, Sübvansiyonlar vb.) ikincil gelir dağılımı sağlanmaktadır. Bu şekilde elde edilen sonuç, birincil gelir dağılımına göre çok daha âdildir ve bu yöntemle fakir ile zengin arasındaki uçurum gittikçe azalmaktadır (Seyyah vd., 2003).

Öte yandan genel anlamda muhtaçlık ve dolayısıyla KSY ve sosyal hizmetler kapsamına girebilmek için, kişide aşağıdaki dört şart aranmaktadır (Seyyah vd., 2003). Bunlar:

- Yoksulluk, yani gelir yokluğu veya yetersizliği,
- Sosyal tecrit unsurlarının varlığı,
- Hastalık, yaşlılık, malullük, özürllülük,

- Kimsesizlik, terk edilmişlik ve yalnızlık

8.2. Yoksulluğu Önlemeye Yönelik Koruyucu Sosyal Politikalar

8.2.1. Aktif İstihdam ve Mesleki Eğitim Politikaları

İstihdam politikaları, devletin, işsizlik sorununu çözmek, işsizlerin sayısını azaltmak amacıyla, devletin iş alanlarının açılmasına ve dolayısıyla emek talebinin artmasına yönelik dolaylı-dolaysız bir biçimde uyguladığı sosyo-ekonomik politikaların bütünüdür.

Sosyal politikanın önemli bir ayağını işgücü politikaları oluşturmaktadır. İşgücü politikaları pasif ve aktif işgücü politikaları olarak tanımlanmaktadır. Pasif işgücü politikaları işsizlik sigortası, kıdem tazminatı gibi işten çıkarılan kişiye gelir desteği sağlamayı hedefleyen uygulamalardan oluşurken, aktif iş gücü politikaları işgücü becerilerini artırma, yaşam boyu öğrenme, işsiz kalınan süreyi kısaltma gibi daha çok işsizliği azaltmayı-iş başına dönüşü hızlandırmayı hedefleyen politikaları içermektedir (Ülker, 2010).

Aktif istihdam politikaları kapsamında genelde aşağıdaki tedbirlere başvurulmaktadır (Seyyah vd., 2003):

- Kamu tarafından finanse edilen işletme içi eğitim ve işe alıştırma programları,
- İş Kurumları tarafından işsizlikten en fazla etkilenen ve uzun süreli işsizlere, iş deneyimi kazandıracak programların veya vasıflı işgücü yetiştirme kurslarının uygulanması,
- İstihdam edilen genç veya yaşlı işsizlerin işçi ücretlerinin veya sosyal sigorta prim ödemelerinin bir kısmının devletçe karşılanması,
- İş Kurumları aracılığı ile çalışmaya muktedir özürülülerin istihdamını kolaylaştıran kota sisteminin uygulanması, istihdamı zor olan özürülüler için meslekî rehabilitasyon merkezleri veya korumalı işyerlerinin açılması,
- Emek piyasasının nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak üzere kayıtlı işsizlere ve işini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya bulunan işgücüne mesleğe hazırlık, meslek edindirme, meslek değiştirme ve meslek geliştirme eğitimi programlarının uygulanması.

8.2.2. Sosyal Konut Politikaları

Barınma ihtiyacı, insanların temel sosyal ihtiyaçlarından sayılmaktadır. Sosyal konut politikaları özellikle muhtaç insanların sağlıklı bir ortamda barınma ihtiyaçlarını, mümkünse kendi bütçelerine uygun olarak karşılayabilmek için oluşturulan politikaların bütünüdür. Sosyal konutun hedefi, her aileyi, ailenin ekonomik durumuna uygun, ödeyebileceği fiyatta, sağlık, güvenlik ve huzur sağlayacak meskenlere kavuşturmadır (Cennet, 2010).

Türkiye’de konut hakkı ile ilgili olarak 1961 Anayasasında 49. maddede “Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.” denilmektedir. 1982 Anayasasında ise 57. maddenin konu başlığı konut hakkıdır ve içeriği de şu şekildedir; “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır. Ayrıca, toplu konut teşebbüslerini destekler.” Böylece devlet, vatandaşlarının konut sorununu çözmekle yükümlü hale gelmiştir.

Yoksul olan aileler için inşa ettirilen sosyal konutların özellikleri genelde şunlardır (Seyyah vd., 2003):

- Kira veya satış bedeli konut piyasasının altındadır,
- Barınma şartları, iç ve dış mimarî özellikleri standartlara uygundur (Tuvalet, banyo, su, elektrik, lavabo, ısıtma sistemi normlara uygundur),
- Çevre ile uyumludur: Konutlar tabii ve sosyal çevreye uygun olarak inşa edilir ve aile fertlerinin sağlıklı bir ortamda hayat sürdürebilmelerine imkân tanınır.

Sosyal konutların dağıtımında ilk önce muhtaç ve çok çocuklu aileler, bebek bekleyen aileler, genç ve yoksul evliler, tek ebeveynli aileler (genellikle babasız çocuklu anneler), yaşlı ve özürllülere bakan aileler gelmektedir.

8.2.3. Sosyal Hizmet Sistemi

Sosyal hizmetler,

“kişi, grup ve toplulukların yapı ve şartlarından doğan ya da kendi denetimleri dışında meydana gelen bedeni, zihni ve ruhi eksikliği, fakirlik ve eşitsizliği gidermek veya azaltmak, toplumun değişen şartlarından doğan sosyal sorunları çözümlenmek, insan kaynaklarını geliştirmek, hayat standartları iyileştirmek ve yükseltmek, fertlerin birbirleriyle ve sosyal çevresi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmak maksadıyla insan şeref ve haysiyetine yaraşır eğitim, danışmanlık, bakım, tıbbi ve psiko-sosyal rehabilitasyon alanlarında devlet veya gönüllü-özel kuruluşlar tarafından sistemli bir şekilde ifa edilen hizmet programlarının bütünüdür.” (Seyyah vd., 2003),

şeklinde tanımlanmıştır.

Her ülkede ve toplumda yoksulluğa itilen insanlar mevcuttur. Bu insanların önemli bir bölümü kendi istekleri dışında korunmaya muhtaç durumdadırlar. Bu insanların bir kısmı ise doğumla gelen fiziksel veya zihinsel sorunları nedeniyle başkalarının yardımına ihtiyaç duymaktadır. Yine bu kişilerin bir kısmı maddi olarak iyi durumda olmasına rağmen sosyal dışlanmadan dolayı sosyal hizmetler çerçevesinde destek almaları gerekmektedir.

Bu çerçevede sosyal hizmetlerin içeriği ve kapsadığı alanlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Seyyah vd., 2003):

- Sağlıkla ilgili destek ve tıbbi uygulamalar,
- Sosyal ve psikolojik danışmanlık hizmetleri,
- Kurumsal iyileştirme ve geliştirme hizmetleri,
- Çocukların korunması ve eğitilmesiyle ilgili hizmetler,
- Gençlere ve ailesi olmayan çocuklara yönelik eğitim destekleri,
- Yaşlı bireylere yönelik yeme-içme-barınma desteği ve sosyal ve psikolojik danışmanlık hizmetleri,
- Doğal afetlerde sosyal ve psikolojik destek hizmetleri,
- Aile içi sorunlarda manevi destek yardımları,
- Dezavantajlı guruplara yönelik meslek edindirme ve sosyal ve psikolojik iyileştirme hizmetleri,

- Tek başına yaşamını idame ettiremeyenlere yönelik sosyal ve psikolojik destek ve bakım hizmetleri,
- Sokakta yaşayan çocuklara ve zorla seks işçisi yapılan kadınlara sosyal ve psikolojik rehabilitasyon hizmetleri,
- Şiddete maruz kalan/kalmış vatandaşlara sosyal ve psikolojik yardım hizmetleri,
- Ödeme gücü olmayanlara ve işsizlere sosyal ve psikolojik rehberlik hizmetleri.

Türkiye bağlamında yoksullukla mücadelede uygulanan sosyal politikalara bakıldığında, devletçi kalkınma politikaları 1970'lerin sonuna kadar uygulanmıştır. Bu süreçte yoksulluğun uygulanacak orta ve uzun vadeli programlarla giderilebileceği veya azaltılabileceği öngörülmüştür. Bundan dolayı 1970'li yıllara kadar yoksulluğun giderilmesinde doğrudan müdahale araçları oluşturulmamış ve kullanılmamıştır. 1976 yılında yürürlüğe giren 2022 sayılı “*Altmış Beş Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun*” yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan ilk doğrudan müdahaleye yönelik politika uygulamasıdır. Kapsam açısından oldukça dar olan 2022 sayılı kanundan sonra 1982 yılında Millî Eğitim Bakanlığına, 1983 yılında ise eski Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na çeşitli görevler verilmiştir. Bu görevler kapsamında ihtiyacı olan öğrencilere burs, ücretsiz yatılı eğitim ve ihtiyaç sahibi vatandaşlara ayni ve nakdi yardımlar yapılması amaçlanmıştır. 1984 yılında ise kuruluş amacına uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne sosyal yardım uygulamaları konusunda yetki verilmiştir. (Hacımahmutoğlu, 2009). Bu kısmi uygulamalar sonrasında 1986 yılında tüm ihtiyaç sahibi vatandaşları kapsayacak geniş çerçeveli bir programı içine alan 3294 sayılı “*Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu*” yürürlüğe girmiştir. “Yeşil Kart” uygulaması ise yoksulluğun giderilmesine yönelik doğrudan politikalar çerçevesinde geliştirilen son uygulamalardan biri olmuştur (Yılmaz, 2006).

Anayasanın ikinci maddesinde,

“Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.”

hükmü yer almaktadır. Bu madde de de görüldüğü üzere 1982 anayasası sosyal devlet anlayışına vurgu yapmaktadır. Türkiye’de sosyal devlet anlayışı ilk defa 1961 Anayasasıyla girmiştir ve 1982 Anayasasının ilk bölümünde,

“Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu”

şeklinde yer almıştır (Coşkun ve Tireli,2008). Anayasada yer alan hükümlere göre ülkemizde sosyal devlet anlayışı açıkça benimsenmiştir. Bu amaca yönelik olarak ülkemizde farklı kurumlar farklı yetkilerle görevlendirilmiştir.

2022 yılı itibarıyla Türkiye’de yoksullukla mücadelede uygulanan sosyal politika kalemlerine bakıldığında çeşitli alanlara yönelik programlar görülmektedir (aile.gov.tr). Ancak tüm bunlara

rağmen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yoksullukla mücadeledeki notunun iyi veya orta üstü bir görünüm sergilediği söylenmez. Zira devletin sosyal politikalara ilişkin uygulamalarına rağmen yukarıda belirtildiği gibi 17 milyon 205 bin yoksul varlığını sürdürmektedir.

Tablo 3: Aile ve Sosyal Politika Bakanlığının 2022 Yılı İtibariyle Uyguladığı Sosyal Yardımlar

Aile Yardımları	Barınma ve Gıda Yardımları	Engelli-Yaşlı Yardımları	Sağlık Yardımları	Eğitim Yardımları	Proje Destekleri
<ul style="list-style-type: none"> Doğum Yardımı Çoklu Doğum Yardımı Eşi vefat etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardımı Öksüz ve Yetim Yardımı Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı Asker Çocuğu Yardımı Terör Zararları Yardımı Afet-Acil Durum Yardımı İşe Yönlendirme Yardımı Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardım Vefat Yardımı 	<ul style="list-style-type: none"> Gıda Yardımı Öğle Yemeği Yardımı Aşevleri Barınma Yardımları Sosyal Konut Projeleri Yakacak Yardımları Elektrik Tüketim Desteği Sosyal Uyum Yardımı Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı Doğalgaz Tüketim Desteği 	<ul style="list-style-type: none"> Yaşlı Aylığı Evde Bakım Aylığı Engelli Aylığı Engelli Yakını Aylığı yaşlı ve Engelli Bakım Projeleri Engelli İhtiyaç Yardımları Yaşlı-Engelli Ev ve Kişisel Bakım Programı 	<ul style="list-style-type: none"> Genel Sağlık Sigortası Prim Ödemeleri Şartlı Sağlık Yardımları Katılım Payı Ödemeleri Kronik Hastalık Yardımı Slikosiz Hastalıklarına Yapılan Ödemeler Kronik Hastalıklara Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği ve Birikmiş Elektrik Borcu Desteği Sağlık Yardımı 	<ul style="list-style-type: none"> Ücretsiz Ders Kitabı Şartlı Eğitim Yardımları Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı Evsizlere Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması Eğitim Materyalleri Yardımı Öğrenci Barınma-Taşınma-Yemek Yardımı Yurt Yardımı Anaokulu/Anasınıfı Destek Programı 	<ul style="list-style-type: none"> Aile Destek Merkezi Sosyal Dayanışma Merkezi Evsizlere Konaklama Projesi Sosyal Hizmetler Projeleri Kuruluş Bakımından Ayrılan Gençlerin Sosyal Yönden Desteklenmesi Projesi

Kaynak: https://www.aile.gov.tr/media/142243/ashb_faaliyet_raporu_22092023.pdf

Tablo 4: Aile ve Sosyal Politika Bakanlığının 2022 Yılı İtibariyle Uyguladığı Sosyal Yardım Uygulamaları, Faydalanan Kişi Sayısı ve Ödenek Tutarları

Sosyal Yardım Türü	Faydalanan Kişi/Hane Sayısı	Yardım Miktarı
Elektrik Tüketim Desteği Alan Hane Sayısı	3.690.582	4,72 Milyar TL
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yapılan Yardımları Alan Kişi Sayısı	89.300	631,6 Milyon TL
Asker Ailelerine Yapılan Yardımları Alan Kişi Sayısı	65.756	166 Milyon TL
Öksüz, Yetim ve Muhtaç Asker Çocuğuna Yapılan Yardımları Alan Kişi Sayısı	47.362	178,4 Milyon TL
Asker Çocuğu Yardımları Alan Kişi Sayısı	3.857	3,68 Milyon TL
Şartlı Nakit Transferleri Fayda Sahibi Sayısı	2.107.670	971,39 Milyon TL
Şartlı Sağlık Yardımları Alan Kişi Sayısı	1.171.583	659,71 Milyon TL
Doğum Yardımı	816.192	352,30 Milyon TL
Barınma Yardımlarından Yararlanan Hane Sayısı	26.688	144,94 Milyon TL
Gıda Yardımlarından Fayda Sahibi Sayısı	3.472.393	777,94 Milyon TL
Vefat Yardımı Yapılan Hak Sahibi Sayısı	9.953	9,82 Milyon TL
Doğal Gaz Tüketim Desteği Programı Kapsamında Yardım Yapılan Hane Sayısı	690.030	516,7 Milyon TL
Sosyal Uyum Yardımı Programı Hak Sahibi Sayısı	325.744	4,28 Milyar TL
Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardım Yapılan Kişi Sayısı	490.490	1,73 Milyar TL
Kronik Hastalık Yardımı Yapılan Kişi Sayısı	4.288	68,26 Milyon TL
Eğitim Materyali Yardımı Yapılan Öğrenci Sayısı	237.428	83,12 Milyon TL
Üçseköğretim Öğrencilerine Yönelik Yardımlardan Yararlanan Yükseköğretim Öğrenci Sayısı	14.681	16,8 Milyon TL

Kaynak: https://www.aile.gov.tr/media/142243/ashb_faaliyet_raporu_22092023.pdf

9. Sonuç ve Öneri

Yoksulluk sorunu günümüzde tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de en önemli sorunlardan bir tanesidir. Devletin resmi istatistik kurumunun verilerinin yanı sıra çeşitli sivil toplum kuruluşlarının verileri göz önünde bulundurulduğunda pek çok kimseni yoksulluk sınırı altında olduğu görülmektedir. Öte yandan pek az kişinin ise ülke milli hasılasının büyük çoğunluğunu elinde bulundurduğu gözlemlenmektedir. Buradan gelir dağılımının adaletsizce paylaşıldığı görülebilmektedir.

Türkiye kurulduğu dönemden bu yana yoksulluğa ilişkin sosyal politikaların uygulandığı bir ülkedir. Buna rağmen bugün yoksulluğun boyutunun bu kadar yüksek olması bizlere sosyal politikaların etkililiğini sorgulatmaktadır.

Genel literatür taraması sonrasında elde edilen veriler doğrultusunda sosyal politikaların yoksulluğa çözüm üretmediği görülmektedir. Bu sebeple sosyal politikaların yoksulluğun sürekliliğini sağlama amacı taşıdığı iddiası ileri sürülebilir. Zira bu bulgular sosyal politikaların yoksulluk sorununun devlet ve egemen sınıfına yönelik oluşturduğu tehdidi ortadan kaldırmak ve fakat kapitalist üretim sisteminin de devamlılığını sağlama amacı güttükleri gözlemlenmektedir.

Yoksulluk sorununun kapitalizmden kaynaklı olduğu düşünüldüğünde kapitalizmin varlığını sürdürerek yoksulluğu çözümlenmek bir ideadan başka bir şey olamaz ve devletlerin asıl maksadı kapitalizmi sürdürmektir. Bu sebeple yoksulluğun devletin uyguladığı sosyal politika araçlarıyla çözümlenmesi beklenmemelidir. Zira Hegel’in de ifade ettiği gibi devletler efendiköle diyalektiği içinde efendilerin düzenini korumak işlevini üstlenmiştir.

Kaynakça

- Adaçay, F. R. (2008). Ekonomik Kalkınmada Yoksulluk. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aksan, G. (2014). Yoksullukla Baş Etmede Dayanışma Ağlarının Rolü: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. Selçuk Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.
- Aktan, C., Vural, C., İstiklal Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Altan, Ö. Z. (2003). Sosyal Politika. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Buğra, A. (2009). Kapitalizm Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cennet, B. (2010). Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Politika Uygulamaları. Cumhuriyet Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas.
- Coşkun, S., Tireli, M., Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çubuk, A. (1979). Sosyal Politika. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Dağdemir, Ö. (1999). Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi:1987-1994. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.17, S.1.

- DİE. (2004). DİE 2002 Yoksulluk Çalışması Sonuçları. DİE 2002 Yoksulluk Çalışması Haber Bülteni.
- Dowd, D. (2008). Kapitalizm ve Kapitalizm İktisadı. Cihan Gerçek (Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- DPT. (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.
- DPT. (2007). Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007/2013. Ankara.
- Dumanlı, R. (1996). Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları. Ankara: DTP Yayınları.
- Erdem, T. (2006). Yoksulluk, Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler. Tefik Erdem (Ed.). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Erdoğan, S. (2004). Sosyal Politikada Avrupalı Bir Kavram: Sosyal Dışlanma. Çalışma Ortamı Dergisi, Sayı 74.
- Erişim Tarihi: (09.10.2023)
https://www.aile.gov.tr/media/142243/ashb_faaliyet_raporu_22092023.pdf
- Erişim Tarihi: (10.10.2023) <http://www.worldbank.org/>
- Erişim Tarihi: (10.11.2023) <http://www.tdk.gov.tr>
- Erişim Tarihi: (11.11.2023) <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=gelir-yasam-tuketim-ve-yoksulluk-107&dil=1>
- Erişim Tarihi: (17.10.2023) <http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr>
- Ersöz, H. Y (2003). Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası. İstanbul. Cilt 53, Sayı 2.
- Ertürk, P. (2010). Yoksulluk Olgusu: Elâzığ Örneği. Anadolu Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Friedmann, J. (2001). Yoksulluğu Yeniden Düşünmek: Yetkilendirme ve Yurttaş Hakları. Nurgün Oktik, Fethi Nas (Çev.). Doğu Batı Düşünce Dergisi, sayı:17, yıl:4
- Güneş, E. (2008). Kütahya'da Kent Yoksulluğu. Afyon Kocatepe Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon.
- Güneş, F. Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika.
Erişim Tarihi: (15.10.2023). <http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/seminer/adanagoc3.pdf>
- Güven, S. (1997). Sosyal Politikanın Temelleri. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları. 2.basım.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi. DPT: Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2803.
- İkizoğlu, M. (200). Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma. Hacettepe Üniversitesi: Doktora Tezi. Ankara.
- Karaman, İ. (1999). Ekonomik Kriz ve Kimsesiz Yoksullarımız. Yeni Türkiye Dergisi, Cilt:2, Sayı:42.
- Kaynak, M. (2007). Kalkınma İktisadı (Ders Notları). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kocatepe, H. (2011). Yoksulluk ve Kent yoksulluğu: Yalova İli Örneği. Yalova Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yalova.
- Kovancı, O. (2003). Hayır Anlayışından Sosyal Devlete: İngiliz Yoksul Yasaları. Mülkiye Dergisi. Cilt 27, Sayı: 239.

- Kömürcü, M. (2014). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu, Yoksullukla Mücadele Politikaları ve Gelir Dağılımı. Balıkesir Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir.
- Kurşuncu, H. (2006). Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği. Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Lambert ,T., A. (2009). Brief History of Poverty.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev.) Akınhay O., Kömürcü D., İstanbul: Bilim Sanat Yayınları.
- Pire, Ö. (2011). Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta.
- Polanyi, K. (2003). Büyük Dönüşüm. (Çev.) Buğra, A. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sallan Gül, S. (2002). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa. Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları. (Der.), Özdek Y. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİ) Yayınları.
- Sallan Gül, S., Gül, H. (1996). Yoksulluk ve Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar. Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt 21, Sayı 199.
- Sapancalı, F. (2005). Sosyal Dışlanma, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Seyfettin, G. ve Diğerleri. (2000). Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Seyyah, A. ve Diğerleri. (2003). Yoksulluk, İstanbul: Bilge Yayınları. Cilt 1, 1. Baskı.
- Swingewood, A. (1998). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. (Çev.), Akınhay O. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şenses, F. (2001). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses, F., Harun Ö. (2006). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi. İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar. Prof. Dr. Kemal Saybaşı’ya Armağan. (Der.), Ülman B. ve Akça İ. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- T.C Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. (2009). Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu 7, Kentleşme Şurası 2009 Ankara.
- Talas, C. (1992). Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tekeli, İ. (2000). Kent Yoksulluğu ve Modernite’nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine. Devlet Reformu Yoksulluk. (Ed), Akder. A. H., Güvenç. M., İstanbul: TESEV Yayınları.
- TOBB. (2014). Yoksulluk. Sürdürülebilir Kalkınma. Dünya Zirvesi Türkiye Ulusal Raporu.
- Ülker, Ş. (2010). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Yayını Dergisi.
- Worldbank. (2011). Global Economic Prospect 2010: Crisis, Finance and Growth.
- Yalçın, A. Z., (2009). Küresel ve Bölgesel Kamusal Malların Küresel Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü. Celal Bayar Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yılmaz, C. (2008). Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü. Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları. (der.) Oktik. N. İzmir: Yakın Kitabevi.
- Yılmaz, S. (2006). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri: Eskişehir Örneği. Anadolu Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.